

12. Панарин А. С. Политология. Западная и Восточная традиции : [учебник для вузов] / Панарин А. С. – М. : Книжный дом “Университет”, 2000. – 320 с.
13. Поппер К. Р. Открытое общество и его враги : в 2 т. / Карл Раймунд Поппер ; [пер. с англ. под ред. В. Н. Садовского]. – М. : Феникс, Международный фонд “Культурная инициатива”, 1992–1992. – Т. 2 : Время лжепророков: Гегель, Маркс и другие оракулы / [пер. с англ. В. Н. Брюшинкина]. – 1992. – 528 с.
14. Прозорова Н. С. Робесп'єр проти Монтеск'є, або знову про розподіл влад / Наталія Прозорова // Віче. – 1995. – № 2 (35). – С. 3–14.
15. Руссо Ж. Ж. Об общественном договоре, или принципы политического права / Жан Жак Руссо ; [Перевод с франц. А. Д. Хаютина и В. С. Алексеева-Попова] // Руссо Ж. Ж. Трактаты / Ж. Ж. Руссо. – М. : Наука, 1969. – С. 151–256.
16. Скрипнюк В. М. Розвиток системи державної влади в Україні: конституційно-правові аспекти : [монографія] / Скрипнюк В. М. – К. : Логос, 2010. – 504 с.
17. Сухонос В. В. (мол.). Від конституційної монархії до змішаної республіки: еволюція французького конституціоналізму [Електронний ресурс] / В. В. Сухонос (мол.) // Форум права. – 2013. – № 1. – С. 996–1002. – Режим доступу : <http://archive.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2013-1/13cvvefk.pdf>.
18. Сухонос В. В. Інститут глави держави в умовах республіки: конституційно-правовий та історико-теоретичний аспекти : [монографія] / Сухонос В. В. – Суми : Університетська книга, 2011. – 318 с.
19. Токвиль А. де. Демократия в Америке / Алексис де Токвиль ; [пер. с франц. В. Т. Олейника и др.] ; предисл. Гарольда Дж. Ласки ; комм. В. Т. Олейника. – М. : Прогресс, 1992. – 556 с.

Отримано 15.10.2013

Аннотація

Статья посвящена политико-правовой философии двух стран – Франции и США. В частности, анализируется влияние философов этих стран на существующую цивилизацию.

Summary

The article is devoted to the political and legal philosophy of the two countries – France and the United States. In particular, it analyzes the impact of these philosophers of the existing civilization.

УДК 347.734(091)

А. О. Ткаченко, канд. юрид. наук, канд. іст. наук, доц., зав. кафедри державно-правових дисциплін ДВНЗ “Українська академія банківської справи Національного банку України”

ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ: ІСТОРИКО-ГНОСЕОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

У статті здійснено спробу аналізу історико-гносеологічного аспекта проблеми формування банківської системи на території України.

Ключові слова: банки, банківська система, формування банківської системи на території України.

Постановка проблеми. Наявність банківської системи є показником державності та рівня зрілості фінансових відносин у державі. При цьому дослідження зазначеної проблеми належить до розряду актуальних і важливих теоретико-методологічних завдань. Одним із них є дослідження формування банківської системи на території України, осмислення власного історичного досвіду її розвитку. Історичний підхід до аналізу досліджуваної проблематики поглиблює пізнавальний процес, робить його об'ємнішим і ґрунтовнішим. Він важливий ще й з точки зору

розуміння логіки еволюції наукових знань з часу їх виникнення і до наявних проблем сьогодення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Досліджуваній проблемі приділяли значну увагу представники як юридичної, так і економічної науки. Проте поняття банківської системи так і не набуло однозначного визначення. Одні дослідники банківську систему Україн визначають як сукупність банківських та фінансово-кредитних установ, що утворені і діють на основі Конституції та законів України [4]. Інші у розуміння банківської системи вкладають законодавче визначення [5, с. 564; 6]. О. А. Музыка під банківською системою розуміє сукупність банків різних видів і банківських інститутів. О. А. Костюченко вба-

час під банківською системою розгалужену сукупність банків, банківських інститутів, фінансово-кредитних установ, що діють у межах єдиного фінансово-кредитного механізму на чолі з центральним банком і йому підпорядковуються. О. П. Орлюк не погоджується з ототожненням банківської системи і кредитної системи держави. Віднесення до системи простої сукупності установ, що здійснюють діяльність на ринку банківських послуг (Національний банк та інші банки), є щонайменше хибним, наголошує Д. О. Гетманцев [4].

Ще складнішим і заплутанішим є історичний аспект проблеми. Тому сучасний стан досліджень, дотичних до проблеми банківської системи, спонукає ще раз звернутися до вивчення історії її становлення і розвитку, оскільки, не дивлячись на численність наукових досліджень, все ще відсутній єдиний підхід до розуміння поняття “банківська система” як у сучасному, так і історико-гносеологічному аспекті.

Невирішеними частинами проблеми залишаються історико-гносеологічні аспекти формування банківської системи на території України. При цьому дослідження проблем, пов’язаних із формуванням банківської системи, є багатоаспектною проблемою як правового, так і економічного спрямування. Нові результати досліджень можуть стати основою формування і подальшого коригування поняттєво-термінологічного апарату, що стосується кредитно-банківської діяльності.

Метою дослідження є аналіз поняття “банківська система” та проблеми її формування на території України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Серед завдань, що стоять перед банківським правом як наукою, одне з перших місць завжди займала проблема формування адекватного понятійного апарату, який, як відомо, має бути не простим набором спеціальних термінів, а сукупністю узгоджених і взаємно підлеглих понять [15]. На фоні дискусій про необхідність юридичних визначень спеціальних правових термінів, дискусійним і проблематичним все ще залишається поняття “банківська система України”.

Загальновідомо, що банки – це одні з давніх кредитних установ. Але якщо проблема виникнення банківських установ, яка трактується на рівні гіпотез, викликає принаймні евристичний інтерес у дослідників, то проблема формування банківської системи, на наш погляд, вимагає вже наукового підходу з належним рівнем аргументації. У дискусії, що продовжується, спостерігається ціла низка підходів щодо юридичного визначення змісту поняття “банківська

система України”. Пам’ятаючи, що юридичне визначення є результатом синтезу, очевидно не зайвим буде звернутися й до історико-гносеологічного аспекта проблеми.

При дослідженні кредитно-банківської проблематики дослідники доволі часто використовують поняття “банківська система”, локалізуючи її “на теренах України”, або характеризуючи її як “вітчизняну”. Питання щодо вживання зазначених термінів виникають тоді, коли їх застосовують до історичних періодів. Так, зокрема, окремі автори пов’язують виникнення банківської системи з виникненням грошей, коли банківські установи взагалі були відсутні. Інші формування “вітчизняної” банківської системи пов’язують з банківськими установами, що діяли на території України у XVIII – на початку ХХ ст., що навряд чи доречно.

Цілком закономірним видається питання – до якого ж періоду вітчизняної, а можливо і європейської історії доречно застосовувати терміни “банк”, “банківська система”? Чисто семантичне тлумачення слова “банк” приводить нас до висновку, що походження банку належить до такого періоду розвитку держави, коли гроші стали виконувати функцію світових грошей. Щодо банківської системи, то загальноновизнаним фактом є те, що у Західній Європі її становлення відбулося у другій половині XVII ст. Банківська система тут була основана на приватних, комерційних засадах. Очевидно, що формування зазначеної системи слід пов’язувати з розкладом феодалізму і формуванням нових, капіталістичних відносин.

Складніше ідентифікувати зазначений процес на території України, яка фактично до початку державотворчих процесів у 1917–1921 рр. залишалася територією у складі Російської і Австро-Угорської імперій. На цю територію поширювали свою діяльність банківські установи двох імперій шляхом створення тут філій центральних банківських установ. Будучи урядовими установами, вони водночас були й інструментом здійснення колоніальної політики. Не викликає жодних питань щодо наявності як у Російській, так і Австро-Угорській імперіях власних кредитно-банківських систем. Очевидно, що ці установи, будучи російськими і австро-угорськими, не могли складати на території України те, що в навчальній, науковій і довідковій літературі формується як “банківська система України”.

Для більш чіткого підходу до вирішення проблеми слід розмежувати історичні поняття “банківська система” і “банківська діяльність” і не допускати підміни понять. Початок банківської

діяльності на території України дослідники дають серединою XVIII ст. і констатують, що вона розвивалася разом зі становленням банківської системи Росії [3; 9, с. 36], що не викликає жодних заперечень.

У зв'язку з цим цікавою до останнього часу залишалася проблема формування банківської системи на території Російської імперії. Система банківського кредитування в Росії з'явилася набагато пізніше, ніж в інших європейських державах, що багато в чому пояснюється відсутністю в Росії до середини XIX ст. відповідних соціально-економічних і соціально-психологічних передумов: торговельні стосунки були нерозвинені, був відсутній достатній комерційний капітал, так само як і сам клас підприємців, не були налагоджені внутрішні і зовнішні економічні зв'язки, не були розроблені технічні форми торгового і платіжного обігу, ще не сформувалася першооснова ринкової економіки – атмосфера гарантованості громадянських прав і стабільного статусу власників. Констатація відсутності цих умов – ключ до розуміння процесу еволюції російської банківської системи упродовж XVIII – XIX ст. Радикальні суспільно-політичні, економічні і правові реформи 50–60-х років XIX ст. започаткували передумови переростання існуючих в країні казенних кредитних установ у кредитно-банківську систему¹.

При цьому слід мати на увазі те, що Державний банк не мав юридичного статусу і прав центрального банку, лише фактично виконував деякі функції центральної кредитної установи, оскільки більшою мірою серед інших банків контролювався державою (особливо з кінця XIX ст., коли він отримав монополіне право на здійснення емісії кредитних білетів) і тому мав можливість виступати для деяких кредитних установ в ролі кредитора останньої інстанції. Одночасно з відкриттям Держбанку в Росії почався процес створення приватних кредитних установ. Проте для них довгий час не були розроблені схеми входження в банківську систему і статuti яких у

¹ У 1859 р. були прийняті рішення, що поклали початок нового етапу розвитку кредитно-банківської системи Росії – були ліквідовані усі існуючі державні кредитні установи; припинено прийом вкладів у Позиковий банк, Підлягаючи зберіганню казни і Накази громадського піклування, які перейшли в підпорядкування до міністра фінансів; припинено прийом вкладів до запитання в Комерційний банк; понижено з 3 до 2 відсоток по вкладах; створена Комісія для розробки проекту устрою земських банків (вона проіснувала лише до початку 1860 р., а розроблений нею проект Положення про земські кредитні товариства так і не був затверджений).

зв'язку з цим доводилося спеціально розглядати і затверджувати на рівні уряду.

Окрім затвердження статутів окремих кредитних установ, за перше десятиліття їх існування було прийнято декілька загальних нормативних актів, що стосувалися банківської діяльності. До них належали: “Положение о городских общественных банках” від 6 лютого 1862 р., Закон від 17 травня 1871 р. “О порядке учреждения кредитных установлений земствами” і “Общие правила о порядке учреждения кредитных установлений частных и общественных”, введених Державною Радою 31 травня 1872 р. У Правилах, зокрема, були перераховані зразкові статuti з вказівкою обов'язкових до них вимог, за зразком яких міністрові фінансів надавалося право дозволяти створення кредитних установ. У Правилах уперше і була досить чітко визначена структура банківської системи Росії², та її основні начала³. Правила сприяли вдосконаленню системи комерційних банків⁴.

Таким чином, у період функціонування казенних кредитних установ кредитно-банківська система як така ще була відсутня. Більше того, у ній не було економічної необхідності. Цей період охоплює майже все XVIII ст. і завершується періодом реформ 50–60-х рр. XIX ст. Період виникнення в Росії системи кредитних установ за часом охоплює кінець 50 – початок 60-х рр. XIX ст. і тягнеться до останньої чверті XIX ст.

² До неї включалися, окрім державних банків: 1. Громадські міські і земські банки. 2. Приватні банки: 1) довгострокового кредитування: а) під заставу нерухомості (переважно землі) з круговою порукою і акціонерною (без кругової поруки); б) під заставу нерухомості в містах – міські кредитні товариства; 2) короткострокового кредитування: а) акціонерні комерційні банки; б) товариства взаємного кредиту; в) сільські ощадно-позичкові товариства взаємного кредиту.

³ Основними началами банківської системи, закріпленими в Правилах, були: полегшення порядку реєстрації банківських статутів; визначення вимог до розміру основного капіталу і пайових внесків; визначення спеціалізації банків шляхом відділення короткострокового кредитування від довгострокового; визначення співвідношення між основним капіталом банку і його зобов'язаннями; обмеження обліку соло-векселів; розподіл банківського прибутку; встановлення вимог до банківської звітності.

⁴ Норми, що містилися у Правилах, полегшували порядок заснування акціонерних банків шляхом надання міністрові фінансів права безпосередньо затверджувати статuti банків з основним капіталом не більше 5 млн руб.; лімітували допустиму суму усіх зобов'язань банку 10-кратною величиною його статутного капіталу; встановлювали мінімальні вимоги до дійсно внесеного капіталу і до номіналу акції; забороняли перевищення бланковим кредитом 10 % суми основного і резервного капіталів.

[15]. Очевидно, більш коректно говорити про формування системи кредитних установ, а не банківської системи, оскільки у законодавчій базі вживаним терміном була “кредитна установа”, а не “банк”. Саме ця система і отримала поширення на території України, яка входила до складу Російської імперії. Чи доречно цю систему називати “вітчизняною”, чи “українською”? На нашу думку – не слід, оскільки у даному випадку ми можемо говорити про систему кредитних установ Російської імперії, яка була поширена й на територію України.

Більш складним видається питання про рівні цієї системи. У дореволюційній Росії існувала розгалужена і потужна багатосуб’єктна система кредитних установ. І. Е. Новікова характеризує її як трирівневу, де перший рівень – центральний Державний банк Російської імперії та державні Селянський поземельний і Дворянський земельний банки, другий – банки короткострокового кредиту, а третій – приватні іпотечні банки [10].

Проте російські фахівці з банківського права вважають, що ця система не встигла стати навіть дворівневою, про що свідчить стан її верхнього рівня [15]. Саме він не забезпечував систему кредитних установ необхідної міри незалежності від уряду, що повністю контролював і її діяльність, і через неї – самоврядування комерційних банків, істотно обмежуючи їх можливості. Лише на початку ХХ ст., коли темпи розвитку капіталізму різко прискорилися, внаслідок чого за короткий період часу, починаючи з 1909 р., у країні виникли найбільші акціонерні комерційні банки, стали складатися передумови перетворення системи кредитних установ у дворівневу, вважають вони.

Що ж стосується виникнення банківської системи на території України, то тут зустрічається набагато ширший і більш суперечливий діапазон думок. З одного боку, формування тут банківської системи викликало неоднозначні, нічим не обґрунтовані історичні паралелі, за якими на території України банківська система “почала своє існування, становлення та формування задовго до проголошення незалежності сучасної Української держави. Початок її роботи можна ототожнити із введенням в обіг грошей” [12]. Так далеко відтермінувати процес створення банківської системи на території України, на нашу думку, все ж недоречно, як і пов’язувати її виникнення із “введенням в обіг грошей”.

Кредитна система в Україні була започаткована в 1781 р., коли Російський Асигнаційний банк відкрив свої банківські контори у Києві, Ніжині, Харкові, а в 1782 р. – у Херсоні, стверджує О. А. Костюченко [9, с. 36]. Формування

вітчизняної банківської системи відбулося у другій половині ХІХ ст., констатує І. Е. Новікова [11]. При цьому зовсім ігнорується створення і поширення банківських установ на території західноукраїнських земель, які входили до складу Австро-Угорської імперії.

Виходячи з того, що банківська система будь-якої держави – це сукупність банківських установ, які створені та діють на території відповідної держави [3], очевидно правильним було б твердження щодо поширення на територію України у ХVІІІ – на початку ХХ ст. банківських систем Російської і Австро-Угорської імперій. За відсутності власної державності у цей період твердження про формування вітчизняної банківської системи є передчасним і по-суті неправильним. Правильним, на наш погляд, було б твердження про наявність сукупності банківських установ двох метрополій, які поширювали свою діяльність на територію України, яка мала статус колонії. Фактично це були або контори, відділення і філії центральних кредитних установ інших держав, або кредитні установи на території України, яка входила до складу Російської і Австро-Угорської імперій.

Банківська система історично починає формуватися з утворенням центрального банку, універсальних банків, які здійснюють весь відомий спектр операцій, та спеціалізованих банків, що орієнтувалися на певний вид операцій. На думку автора, початок формування вітчизняної банківської системи слід пов’язувати з процесом створення банківських установ у період державотворчих пошуків на території України у 1917–1921 рр. Саме тоді було створено Державний банк України, який виконував функції центральної, емісійної установи держави [14]. Процес державотворення у цей період так і не був завершений. З утвердженням радянської влади на територію України було поширено діяльність Народного банку РСФРР.

На сучасному етапі розвитку України існує легальне визначення банківської системи і ціла низка наукових підходів до трактування досліджуваного поняття. Так, згідно зі ст. 334 Господарського кодексу України, що врегульовує правовий статус банків, банківська система України складається з Національного банку України та інших банків, а також філій іноземних банків, що створені і діють на території України відповідно до закону. Дане визначення не суперечить ст. 4 Закону України “Про банки і банківську діяльність”, що визначає банківську систему України: “Банківська система України складається з Національного банку України та інших банків, а також

філій іноземних банків, що створені і діють на території України відповідно до положень цього Закону та інших законів України”.

Проте наведені норми не дають і, напевно, не повинні давати відповіді на питання щодо формування банківської системи на території України в історичному контексті. Виникає питання щодо доцільності формулювання чергового визначення поняття “банківська система України”. На нашу думку, досліджуване поняття має бути універсальним, що унеможливить різне прочитання чи формування різних наукових підходів до визначення його змісту. У деяких випадках законодавець бере на себе обов’язок дати визначення. Проте у Законі України “Про банки і банківську діяльність” відсутнє визначення поняття “банківська система України”, хоча у ст. 2 подається визначення більше, ніж 40 термінів, у тому числі й таких, як “банк”, “банківська діяльність” та ін. Зазначена стаття з часу прийняття Закону доповнена визначенням ще 15 термінів, проте визначення поняття “банківська система” все ще відсутнє. У науковій літературі щодо поняття “банківська система” існує двозначність.

Застосовується воно у двох значеннях – широкому, розуміючи при цьому кредитно-фінансову систему взагалі, з чим навряд чи можна погодитись, і вузькому, розглядаючи банківську систему як сукупність різних видів взаємопов’язаних між собою банків, що функціонують як єдиний організм у даний історичний період [8].

Висновки. Таким чином, при визначенні поняття “банківська система” важливо враховувати історико-гносеологічний аспект. Сучасні дослідники пропонують ввести поняття “сучасний банк” як альтернативу традиційному розумінню банку [7, с. 45–47]. Водночас щодо поняття “банківська система”, то законодавець сформулював його сучасне визначення, проте традиційного розуміння означеного терміна не існує. Його визначення усуне суперечності і прогалини, привівши його до внутрішньо узгодженої системи. Цілком прийнятним тут може стати трактування банківської системи як сукупності установ, об’єднаних в одне ціле [13, с. 562]. Об’єднаними в одне ціле вони можуть бути лише в державі.

Список літератури

1. Господарський Кодекс України в редакції від 16.01.2003 № 436-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/436-15/page10>.
2. Про банки і банківську діяльність : закон України в редакції від 11.10.2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2121-14>.
3. Ващенко Ю. В. Банківське право : навч. посібник [Електронний ресурс] / Ю. В. Ващенко. – К. : Центр навчальної літератури, 2006. – 344 с. – Режим доступу : <http://textbooks.net.ua/content/view/2732/14>.
4. Гетманцев Д. О. Банківське право України : навчальний посібник [Електронний ресурс] / Д. О. Гетманцев, Н. Г. Шукліна. – Київ : Центр учбової літератури, 2007. – Режим доступу : http://www.ebk.net.ua/Book/law/getmantsev_bpu/part2/201.htm.
5. Гроші та кредит : підручник / [М. І. Савлук, А. М. Мороз, І. М. Лазепко та ін.] ; за заг. ред. М. І. Савлука. – [4-те вид. перероб. і доп.] – К. : КНЕУ, 2006. – 744 с.
6. Економічна енциклопедія: У трьох томах. – Т. 1. / Редкол. : С. В. Мочерний (відп. ред.) та ін. – К. : Видавничий центр “Академія”, 2000. – 864 с.
7. Івасів І. Б. Сучасний банк – в пошуку ідентичності / І. Б. Івасів // Збірник тез доповідей Всеукраїнської науково-практичної конференції до 30-річчя факультету банківського бізнесу Тернопільського національного економічного університету. – Тернопіль : Астон, 2008. – С. 45–47.
8. Кириленко В. Банківська система: суть та перспективи її розвитку в Україні [Електронний ресурс] / В. Кириленко // Журнал Європейської економіки. – Том 9 (№ 3). – Вересень 2010. – С. 352–375. – Режим доступу : http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/jee/ua/2010_3/jee-3-ua/08K_ua.pdf.
9. Костюченко О. А. Банківське право України: Банківська система. Національний банк. Комерційні банки. Розрахунки і кредитування. Ринок цінних паперів. Національне валютне законодавство. Банківські системи зарубіжних країн. Інститут банківської таємниці : підручник. – 3-тє вид. / Костюченко О. А. [Електронний ресурс]. – К. : Видавництво А.С.К., 2003. – 928 с. – Режим доступу : http://codex.at.ua/load/bankivske_pravo/bankivske_pravo_ukrajini_kostjuchenko_o_a_pidruchnik_3_te_vid_k_vidavnictvo_a_s_k_2003/18-1-0-11.
10. Новікова І. Е. Розвиток банківської системи України в умовах становлення ринкового господарства (друга половина XIX – початок XX ст.) : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.01 [Електронний ресурс] / Новікова Ірина Едуардівна. – К. : КНУТШ, 2009. – 19 с. – Режим доступу : http://library.univ.kiev.ua/ukr/elcat/new/detail.php3?doc_id=1248825.
11. Новікова І. Е. Формування вітчизняної банківської системи у другій половині XIX ст. (структура та функціональне призначення) / І. Е. Новікова // Історія народного господарства та економічної думки України. – 2007. – Вип. 39–40. – С. 179–187.

12. Римар М. В. Банківська система України: процес становлення і проблеми розвитку [Електронний ресурс] / Римар М. В., Тушницький А. Р. – Режим доступу : http://archive.nbuv.gov.ua/portal/natural/vnulp/Ekonomika/2010_684/11.pdf.
13. Система // Новий словник іншомовних слів : близько 40000 сл. і словосполучень / Л. І. Шевченко, О. І. Ніка, О. І. Хом'як, А. А. Дем'янюк; За ред. Л. І. Шевченко – К. : Арії, 2008. – С. 562.
14. Ткаченко А. О. Становлення банківської системи як фактор державотворення: історико-правовий аспект (1917–1920 рр.) / Ткаченко А. О. // Держава і право : збірник наукових праць. Юридичні і політичні науки. Спецвипуск. – К. : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. 2007. – С. 285–290.
15. Тосунян Г. А. Банковское право Российской Федерации. Общая часть : учеб. [Электронный ресурс] / Тосунян Г. А., Викулин А. Ю., Экмалян А. М. ; под общ. ред. Б. Н. Топорнина. – М. : Юристь, 1999. – Режим доступа : <http://yourlib.net/content/view/3724/51>.

Отримано 15.10.2013

Аннотація

В статтє осуцествлена попытка анализа историко-гносеологического аспекта проблемы формирования банковской системы на территории Украины.

Summary

The article is the attempt to analyze historic and gnoseological aspect of the problem of the banking system forming on the territory of Ukraine.

УДК 81-11:34

*С. В. Дорда, канд. філол. наук, доц. кафедри іноземних мов
ДВНЗ “Українська академія банківської справи Національного банку України”*

ДІАЛОГІЧНА СПОЛУЧУВАНІСТЬ ПРАВА ТА МОВИ

Стаття присвячена дослідженню структурних аналогій між правом і мовою.

Ключові слова: право, мова, структурна аналогія, нормативність інституційна примусовість, конвенціональність.

Постановка проблеми. Мова права є одним із найбільш своєрідних комунікативних кодів, які традиційно використовуються в інституціональному середовищі. Юридичне функціонування мови – особливе середовище, в якому існують свої внутрішні закономірності, що склалися у правотворчих і правозастосовчих процесах, закріплені у спеціальних законодавчих актах чи прийняті в юридичній практиці. Воно визначається рядом факторів як лінгвістичного (внутрішні тенденції розвитку системи в синхронному і діахронному плані, економії мовленнєвих засобів), так і екстралінгвістичного порядку (причинами соціального, політичного, ідеологічного характеру тощо).

Метою даної статті є аналіз структурних аналогій між правом та мовою.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Інтерес до проблем функціонування мови в різних сферах людської діяльності охопив і сферу правової діяльності. Дослідження юридичного дискурсу дозволили описати його жанровий простір (Н. П. Глінська), деякі функціональ-

но-стилістичні особливості (Т. В. Губаєва, В. Б. Ісаков, М. Б. Кострова, Л. В. Правікова), прагматичні (Н. Д. Голев, Е. І. Галяшина), термінологічні (С. Хижняк, Н. П. Глінська) та семасіологічні особливості (Шевірдяєва). Крім того, досліджується проблема ефективного використання термінології (Т. В. Новікова, Т. В. Риженкова, С. П. Хижняк), з'ясовується структурно-мовна організація текстів (І. А. Горелова, Н. І. Кузнецова). Мова права досліджується як спеціальна мова, тобто як варіант загальної мови для визначення спеціальних предметів, понять, котра діє для комунікації всередині однієї професійної групи (Нойманн, Отто).

Виклад основного матеріалу. Пошук єдиної прийнятної методологічної системи досліджень у сфері соціальних наук, включаючи теорію права, навряд чи може завершитися остаточною, вичерпним результатом. Для вивчення стану справ у соціальному світі, включаючи “розкодування” правових інститутів, потрібні різні методологічні моделі. До їх числа слід віднести семіотичний підхід, який багато в чому спирається на структуралізм, але не зводиться до цього напрямку гуманітарних досліджень [1, с. 14].

© С. В. Дорда, 2013